

Klasiko bitxi • arront klasiko

Joxemiel Bidador

Euskararen apologista garestarra: Juan Perotxegi

**Nahiz eta Poza, Etxabe, Larramendi, Erro edo Astarloa bezain
ezaguna ez zaigukeen, euskarak izan dituen apologisten
artean nafar bakanetakoa dugu «ogibidez» militarra zen
Garesko Juan Perpotxegi, eta ezin esan bere lana oharkabean
igaro zela, bada, bi edizio ezagun izan baitzituen,
Bartzelonakoa 1731n eta Iruñekoa 1760an**

ENTZIKLOPEDIA NAFAR ITZE-lean Pérez Ollok Juan Perotxegi moduan ekarri bazi-
gun ere, ororen ezaguna da
Perotxegi zuela deitura; are
zalantzazkoagoa, ordea, jato-
rriaren afera izan zaigu, haa-
tik, eta azkenerako, Larregik
ekarri bezala hainbatek Ain-
hoakotzat jo izan digun arren-
tartearen Harluxeteko Euskal
Hiztegi Entziklopediko-aren
egileek-, badirudi garestarra
zela haizatzeko ez dugula jada
duda-muda handirik. Egun,
Perotxegi, euskararen alde on-
du lan apologetikoarengatik
bereziki zaigu ezagun, non be-
re buruaren aurkezpena egite-
ari ez baitzion muzin egin: «To-
do hombre que no pone su
nombre en sus escritos parece
que se hace sospechoso, no
sólo él mismo, sino también
sus escritos, y así, para librar-
me de semejante censura, digo
que soy el Coronel Juan Pero-
chegui, Theniente provincial
de Artillería y Comandante de
la del Reino de Navarra...»; mi-
litarra izan zen Perotxegi, be-
raz, berrogeita hamaika urte-
ko bulta luzez, eta guda-ze-
laian bizitakoek eraginik edo,
hagitz ezaguna ez den honako
beste lan hau ere eman zuen
argitara Iruñean 1752an, *Re-
flexiones curiosas y notables
sobre la ciencia y el valor para
la guerra*; Juan Frantzisko
Okanpo agustindarraren eta
Tomas Mata domingotarraren
onarpenekin ateratako 115
orrialdeko testuan munduko
heroiaren ekintza militarren be-
rri jaso zigan, berak ulertzen
zituen hiru baloreen arabera
saillkatuta: balore suharra edo
berezkoa, ohoreak eta amodio-
ak sorturiko balore artifiziala,
eta azkenik Jaungoikoaren-
gandik jasotzen den berez-
gandiko balorea.

Euskararen lan apologetiko-
ak bi edizio izan zuen. Lehen-

bizikoa Bartzelo-
nako Joseph Te-
xidó baitan
1731n agertu
zen Salazarko
kontea zen
Juan Idiakezi
eskainirik,
«Origen y anti-
güedad de la
lengua bascon-
gada y de la no-
bleza de Cantabria en que se
hace ver que dicha lengua fue
la primera que se habló en el
mundo y la misma que trajo
Tubal a España en el año 1800
de la creación con la particula-
ridad de cómo y por donde se
introdujo para poblar esta mo-
narquía y así mismo se expre-
sa como se introdujeron los
agotes en el valle del Baztan y
en el país de Bascos en el año
506 con otras curiosidades
dignas de ser sabidas para to-
dos que son oriundos de dicha
lengua»; bigarrena, berriz, zer-
txobait aldatuxea, Iruñeko
Martinezaren ondorengoaren etxe-
an 1760an ateratakoa dugu,
Azantzako Migel Bonifazio frai-
deak onartu *Origen de la na-
ción bascongada y de su len-
gua, de que han dimanado las
monarquías española y Francia
y la república de Venecia que
existe en el presente*. Tubalista
amorratua, euskararen geo-
grafia Penintsulaz haratago ai-
sa gainditzen zuen; izaniko
lanbidea zela eta, Europa
gehiena sobera kurrutua zuen,
eta Espainian, Frantzia, Ita-
lian, Grezian, Asiako Iberian,
Germanian, zein Norvegian
aditutako toponimo ugarien
esanahia euskararen bitartez
azaltzen ahalegindu zen, ala-
baina, etimologien argitzaile
moduan zeharo mesfidagarri
agitzen da, eta hortxe dugu es-
kuara hitzarena diogunaren
erakusgarri: «Escuara viene de
ascogara, bay asco gara».

Euskaraz eskaini
zizkigun bukaerako
bertsoak eskas badi-
ra ere, gainontzeko
beste apologistek
ekarri zigutena bai-
no oparoagoa dugu
zalantzarik gabe.
Lehenbiziko biak
kopla erlijiosoak
ditugu, *Sobre la
esencia de la Santí-
sima Trinidad* lerro dekasila-
bikokoa: «Jaungoicoa zarelari-
choilqui bat / Hiru aurkitzen
zarete betan / Berdincen du-
zularic berico bat / Dagoen
guisan ene sinestetan»; eta *En
elogio del Santísimo Sacramen-
to* lerro oktosilabikokoa: «Beti-
co Jaun Handia / Zu zara mi-
ragarria / Beinhere ez icustia
/ Zerelari chit aurgia». Hiru-
garrena, berriz, *Ephitafio so-
bre la losa de un difunto* izen-
buruko kopla dugu: «Aise dago
emen datzana / Nor bere
echea den bezala / Aiseago ce-
ruan dagoena / Baliz bezala
Jesusen itzala». Laugarrena
eta azkena *Definición sobre la
esencia de la noblezahamarre-
koa* da: «Ohore handia da
eguiatzqui / Aita honetari-
etortzea / Baiñan urrunzen
dira segurqui / Diotenec hau
dela asco izaitea / Nior ez da
ceruan sartuko / Ez ohore
onerat helduco / Norc here be-
re aldetic / Ez badu arcen
prestutasuna / Eta hidalguia-
ren edertasuna / Jesus estia-
ren amoriotic». Eta bertsoei
akabera emateko, Perotxegik
honakoa gaineratu zuen ironi-
koki, betiere euskararen de-
fentsan: «Unos dirán que no te
entienden, otros que carece de
la perfección del metro, y yo
respondiendo por tí diré que
tampoco entiendo de poesía,
porque la sublimidad de tu
esencia excede a todas las
sentencias de los poetas profa-
nos».

etorri a h a l e a n

Patziku Perurena

Zirriak erderaz

ARANAZTIK ETORRI BE-
rria zen familia auzo-
ra. Bi alaba gazte tar-
tean: Benita eta
Pepita. Auzoko muti-
lek laster hartu zuten usaia. Maiz
ni Benaibordan, eta hango mutile-
kin joan nintzen jai arratsalde
batez Ogaitolara. Kafe pixka bat
hartu eta, kontu kontari, sutondo-
ko giro goxoan, belaxe hasi ziren
bromaldi berexi batzuk neska
mutilen artean. Mutikoxkorra ni,
bitarteko jostari: «iñ zirri, zirri iñ»
esaten zidaten mutilek tarteka, soi-
nekoen azpildurak edo eskote
ertzak bilatzeko keinu gisakoak
eginez, eta neskatxek irrifar konpli-
ze batekin ezezka bezala erakusten
zuten baiezko libido gordea: «huaye
gero hemendik!».

Huraxe dut, «zirri egin» esanera-
ri buruz, aurreneko eta atzeneko
oroipen bizi bakarra, eta geroztik,
mila zirri kontu aditua naizen
arren, xarma berezia izandu du
esanera sorgin honek. Terminolo-
gia sexualeko euskal labelik ede-
rrenetakoa dela uste dut bere fono-
semantika xuhurra, eta pena dut
horren zabar zokoratu izana.

Ni hiztegie banintz, eta euskal
sen onomatopeiko pittin bat ukan,
«ademán cariñoso de inducción
sexual» parako nioke parean erda-
raz. Ez baitut imajinatzen, zirri-
rik, «esku keinurik» bitarteko ez lukee-
nik. Azkue, Mujika, Kintana, Izagi-
rre, Etxezarreta, guziak apez edo
apezkondo, konplikatu egin dira:
«empujones que se dan jóvenes de
uno y otro sexo; palpar curvas feme-
ninas; meter mano; lastandu; sek-
su gogoz ukitu» eta gisakoekin.

Jakina, larru jotze garbiraino ez
beste zera guziak jo litezke zirri-
tzat, baina, ez da hori kuixidadea,
errealitate zakarra baizik; euskal-
dunak maiz bortxatu baititu, esa-
nera eder honen mugak. Bere kon-
testuan begiratzea aski. Hona
kanta ezagun bat, broman haste-
ko:

-Galai bat etorri zait umil eta
prestu
Traje baten neurria biar zidala
artu
Koartuan sartu
Baiña nai zuanikan etzuan
logratu

Onian ezin eta gero gogorrian
Neurtu bear niñula luze labu-
rrian
Oyaren aurrian
Oñalakin jo nuen kopet ezurrian

-Egin badiñat ere zirri edo mirri
nere kopet hezurak pagatu din
ongi
Joxepantoni
Jornala kobratuta etxe-
ra noa ni

-Errukittu zitzaidan egin nion
kura
Etxian zan botika: katza eta ura
Joxe Bentura
Ez gelago etorri nere komentura

Gipuzkoa aldetik Tolosako «Beo-
tibar» bandak Leitzara ekarritako
popurri batean ere, hagitz poliki
ageri da zirri kontua:

En el barrio de Amara,
Lolitan etxian
dan tripas callos con un cuartillo
errial batian
También tienen derecho
meriendatzián
hacerle zirris a la criada
sukalde atzian.

Goizuetan Aiarako Laxarori
jasotako bertsoak dituzu, berriz,
hurrengoak:

Iru dama zijuazen kalean serio.
Guk neskatxarengana beti amo-
rio
Zirri egin diola batek esan dio
Multa pagatu degu oi dala
medio.

Amak egin baniñun seme biu-
rria,
geroztik pagatzen det nere txar-
keria.
Iruna duro multa neskaren zirria,
amabosna errial kartzela saria.

Batek egin diola besotik inurtzi,
bigarrenak masallen pixkabat
igurtzi,
irugarrenak berriz ukittu ta utzi,
Orratx gure okerra zer dan era-
kutsi.

Hor ikusten da, tarteka urrutis-
ko ere joaten zela zirri kontua, eta
inoren kontsentimentuaren kon-
tra, eskua zakarxko luzatzen zue-
nak, taldean bazen eta aisago,
jakina, kartzela edo isuna pagatu
behar.

Lastima, orain «akoso sexuala,
biolazioa» edo holako hitz zatarrrik
besterik ez da aditzen. Noiz leituko
ote dut titularren batean: «Igar-
bururi zirri egiteagatik kartzelan
Bermatx» edo gisakoren bat. Edo ez
digu euskara usariozkoak deusta-
ko balio?

Ziria

• Motxorrosolo •

Eztabaida politikoa

ASPALDI ESANA DU, LIKINIANON, ANGELUN EDOTA BARNEKALDE-
ko bilkuraren batean, Euskal Herriko eztabaida politikoa-
ren maila goratu beharra dagoela. Azken bolada honetan, ez da saiorik
falta izan, urteetako inertzia estakuru, emaitzak epe luzean kausi-
tuko ditugu, zuloen garraioarenak, nagusiki, jarraituko baitu.